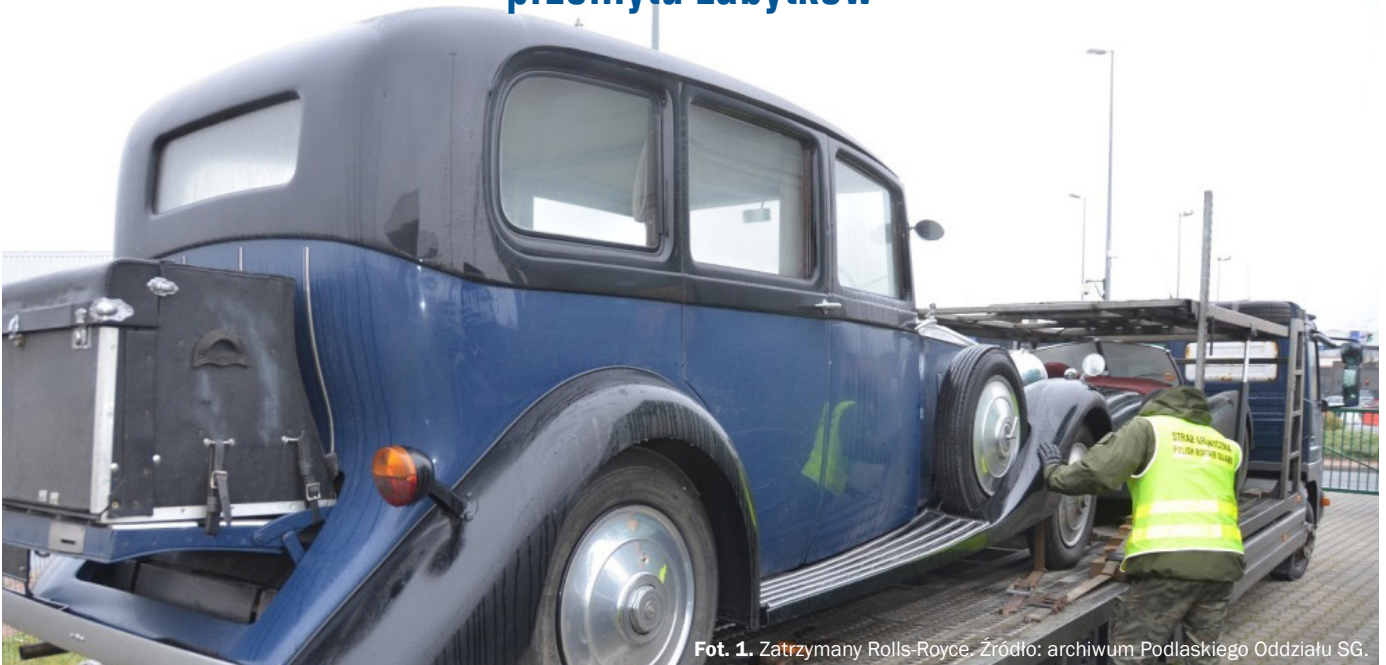

DZIAŁANIA STRAŻY GRANICZNEJ

w zakresie zwalczania przestępczości dotyczącej przemytu zabytków

Fot. 1. Zatrzymany Rolls-Royce. Źródło: archiwum Podlaskiego Oddziału SG.

Wojciech Krupiński

Zarząd Operacyjno-Śledczy
Komendy Głównej Straży Granicznej
Koordynator ds. zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom

W artykule przedstawiono informacje na temat działań Straży Granicznej w zakresie zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom. Dokonano w nim też oceny aktualnej sytuacji przemytu zabytków. Zaprezentowana problematyka została podzielona na części dotyczące kompetencji Straży Granicznej, obecnej sytuacji przemytu zabytków, danych statystycznych z zakresu prowadzonych postępowań przygotowawczych, inicjatyw szkoleniowych, współpracy międzynarodowej oraz przykładów prowadzonych spraw.

Kompetencje i koordynacja działań

Straż Graniczna, zgodnie z obowiązującymi przepisami, posiada kompetencje w przedmiocie rozpoznawania i wykrywania przestępstw oraz wykroczeń, a także zapobiegania im, jak również ścigania ich sprawców. Dotyczy to przestępstw i wykroczeń pozostających w związku przekraczaniem granicy państwowej lub przemieszczaniem przez granicę państwową towarów i przedmiotów, w tym również przedmiotów określonych w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹. W związku z powyższym do zadań Straży Granicznej należy m.in. zwalczanie przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom,

w tym nielegalnego przewozu takich przedmiotów przez granicę. Straż Graniczna podejmuje w tym celu działania na terenie całego kraju. Czynności o charakterze kontrolnym i weryfikacyjnym są podejmowane na lotniczych, drogowych, kolejowych i morskich przejściach granicznych w ramach realizowanej kontroli granicznej. Natomiast dodatkowo, w zakresie dotyczącym ochrony zabytków, wykonywane czynności przyjmują postać działań analitycznych, ustaleniowych, operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych.

W Komendzie Głównej Straży Granicznej oraz oddziałach Straży Granicznej wyznaczono osoby pełniące funkcję koordynatorów ds. zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom. Odpowiadają oni za zadania dotyczące współpracy

pomiędzy służbami i instytucjami w przedmiotowym zakresie, prowadzenie szkoleń, monitorowanie zagrożeń oraz analizę prawną szeroko pojętej przestępczości dotyczącej zabytków. Straż Graniczna na co dzień współpracuje ze wszystkimi podmiotami zaangażowanymi w ochronę zabytków, np. z takimi organami ścigania, jak Policja i Krajowa Administracja Skarbowa, ale również z instytucjami typu Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Aktualna sytuacja przemytu zabytków

Analizując obecną sytuację w zakresie przemytu zabytków, należy wskazać, iż mamy do czynienia z zupełnie innymi zdarzeniami niż te, które obserwowaliśmy jeszcze w poprzedniej dekadzie. Nowe trendy w zjawiskach przestępczych, ale również zmiany prawne i organizacyjno-polityczne, wymuszają konieczność innego spojrzenia na kwestie związane z nielegalnym wywozem zabytków. W Polsce na aktualną sytuację w tym obszarze duży wpływ miał fakt rozszerzenia Układu z Schengen, w tym zniesienie kontroli granicznej na granicach wewnętrznych, a także dokonana w 2010 r. nowelizacja ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami, również w zakresie aspektów wywozowych. Przy obowiązujących ustawowych przesłankach większość przedmiotów, które były zatrzymywane przez służby na granicach przed przeprowadzoną w 2010 r. nowelizacją ustawy o zabytkach, może być teraz legalnie wywieziona z kraju. Zabytki, które dawniej stanowiły przedmiot przestępstwa nielegalnego wywozu, teraz nie są kwalifikowane jako przedmiot takiego przestępstwa. Tym samym została ograniczona liczba potencjalnych zabytków, wobec których niezbędne będzie zastosowanie procedur wywozowych. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest spadek liczby przypadków, w których poddaje się głębszej weryfikacji przedmioty zabytkowe przewożone przez granicę.

Realia obrotu zabytkami są zupełnie inne niż w latach poprzednich. Wpływ na to mają: rozwijający się internetowy handel i związane z nim nowe sposoby legalizacji obiektów, zwiększający się krąg osób uznawanych za kolekcjonerów i ekspertów działających na rynku obrotu zabytkami, dynamiczny rozwój poszczególnych rynków, np. rynku numizmatycznego. Dlatego też sposób identyfikacji określonych trendów i zainteresowań musi przyjmować obecnie odmienny tryb i zakres, uwzględniający nowe realia obrotu takimi obiektami. Oczywista jest konieczność stałego analizowania aktualnych zjawisk przestępczych związanych z zabytkami. Jednakże, w kontekście charakteru tych przedmiotów, musi to nastąpić z uwzględnieniem aktualnego zapotrzebowania na takie obiekty, również w skali międzynarodowej. Transgraniczność obrotu zabytkami to punkt wyjścia do dalszych analiz i ustaleń, tym bardziej że efekty tzw. rynku legalnego (zapotrzebowanie kolekcjonerów, trendy w licytacjach, bieżące wartości finansowe obiektów, sposób realizacji transakcji) są i będą widoczne w działalności grup przestępczych. W tym kontekście należy uwzględnić również przemyt, bowiem zjawisko to dotyczy nie tylko przedmiotów, które są nabywane na aukcjach i mogą być potem nielegalnie wywożone, ale również przedmiotów skradzionych, co do których istnieje konieczność ich skutecznego zalegalizowania poprzez ich wywóz poza granice kraju. Dlatego też to, co się określa mianem towarów chodliwych na rynku obrotu zabytkami, jest lub będzie również przedmiotem przemytu.

Do głównych obiektów zabytkowych, podlegających bardziej lub mniej zorganizowanemu przemytowi, należą: monety, ob-

razy, przedmioty z okresu II wojny światowej oraz elementy archeologiczne. Ciekawym zjawiskiem, z punktu widzenia diagnozy obrotu zabytkami, jest przywóz z wschodniej granicy przedmiotów archeologicznych celem ich odsprzedaży na terytorium Polski, a w dalszej perspektywie – w Unii Europejskiej. Działania osób dokonujących przewozu zabytków przez granicę przyjmują różną formę. Przeważają czyny popełniane z premedytacją, noszące znamiona zaplanowanych, ale często są to też zdarzenia wynikające z roztargnienia lub braku wiedzy na temat obowiązujących wymogów wywozowych. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku można ponieść odpowiedzialność za dokonanie lub usiłowanie wywozu zabytku wbrew przepisom. Zgodnie z treścią art. 109 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami nawet osoba działająca nieumyślnie podlega odpowiedzialności karnej.

Procesowe dane statystyczne

Rok	Liczba postępowań	Liczba podejrzanych	Liczba oskarżonych	Liczba postępowań umorzonych
2012	4	0	0	4
2013	4	0	1	3
2014	2	0	0	2
2015	0	0	0	0
2016	3	3	1	2

Konsekwencje zmian prawnych i organizacyjnych mają swoje odzwierciedlenie w danych dotyczących postępowań przygotowawczych prowadzonych przez Straż Graniczną, w związku z nielegalnym wywozem przedmiotów zabytkowych (art. 109 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami). Powyżej zaprezentowano dane za lata 2012–2016.

Nastąpił wyraźny spadek liczby prowadzonych postępowań przygotowawczych w stosunku do lat 2000–2010, gdy Straż Graniczna rokrocznie wszczyniała ponad 100 takich postępowań.

Inicjatywy szkoleniowe

Podstawowym warunkiem skutecznego rozpoznawania i zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom jest dysponowanie odpowiednio przygotowaną, przeszkoloną i uświadomioną kadrą funkcjonariuszy.

W związku z powyższym, szczególnie w kontekście tego rodzaju przestępczości, konieczne jest wdrożenie i prowadzenie efektywnego, a także dopasowanego do aktualnych potrzeb, systemu szkoleń. W praktyce w Straży Granicznej takie szkolenia mają postać kursów doskonalących przeprowadzanych cyklicznie. Ich głównym założeniem jest zapoznanie funkcjonariuszy z obecnym systemem prawnym regulującym przedmiotową materię, aktualnym stanem zagrożeń, głównymi kierunkami przestępczości, ale przede wszystkim – z wiedzą na temat dziedzictwa kulturowego. Organizowane w Straży Granicznej szkolenie nt. „Przewóz przez granicę oraz identyfikacja dóbr kultury” obejmuje swoim zakresem m.in.:

- rozpoznawanie przedmiotów archeologicznych,
- identyfikację broni palnej i broni białej,

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

- poznawanie ruchomych zabytków sakralnych,
- identyfikację dzieł sztuki,
- identyfikację przedmiotów numizmatycznych,
- identyfikację materiałów archiwalnych.

Szkolenie to, wspierane wykładami na temat aktualnych zjawisk przestępczych, pozwala na przekazanie wiedzy niezbędnej do podejmowania czynności w przypadku ujawnienia przedmiotów zabytkowych w ramach czynności służbowych. Duży nacisk kładzie się na efekt praktyczny szkoleń, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności rozpoznawania tego typu przedmiotów. Prowadzenie takich kursów we współpracy z przedstawicielami muzeów, archiwum, obiektów sakralnych itp. podmiotów i instytucji zwiększa jakość takich szkoleń (fot. 2).

Współpraca międzynarodowa

Kluczem do identyfikacji oraz zwalczania zagrożeń dotyczących zabytków, szczególnie w tym transgranicznym wydaniu, jest skoordynowana wymiana informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej oraz z organizacjami międzynarodowymi, w tym Interpolem i Europol. Praktyka pokazuje, że wpływa ona nie tylko na możliwość ujawniania określonych przestępstw, ale również pozwala wdrażać analityczne narzędzia pod kątem diagnozy map i szlaków działania tego rodzaju grup przestępczych na terenie Europy i świata. Konkretnie efekty przynoszą też przedsięwzięcia podejmowane przez państwa członkowskie UE w ramach wspólnych operacji skierowanych na zwalczanie przestępczości przeciwko dobrom kultury, w tym grabieży na obszarach podwodnych i lądowych, nielegalnego handlu dobrami kultury, kradzieży i przemytu dóbr kultury.

Koordynacyjna wymiana informacji jest realizowana z wykorzystaniem systemów poszczególnych służb, dedykowanych obiektom zabytkowym będącym jednocześnie przedmiotami przestępstwa kradzieży, paserstwa, przemytu. Podjęcie w tym zakresie współpracy umożliwiło Straży Granicznej dokonanie, w określonych przypadkach, ustaleń zarówno w zakresie zabytkowego charakteru i ujawnianych na granicach zabytków, jak i wymogu stosowania procedur wywozowych wobec takich przedmiotów, szczególnie wobec takich, które były przewożone przez terytorium RP w ramach tzw. tranzytu i wywożone poza strefę Unii Europejskiej.

Przykłady prowadzonych spraw

W listopadzie 2013 r. funkcjonariusze Karpackiego Oddziału SG wszczęli postępowanie przygotowawcze w związku z nielegalnym wywozem zabytkowych monet z Polski do Niemiec, w liczbie 41 sztuk o łącznej wartości ponad 2 700 000 zł (tj. o czyn z art. 109 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami). Monety zostały zakupione w Polsce, a następnie wystawione do sprzedaży na aukcji w Niemczech. Na przedmiotowe monety nie zostało wystawione żadne pozwolenie wywozowe. Podjęto czynności w ramach pomocy prawnej.

W listopadzie 2016 r. funkcjonariusze Śląskiego Oddziału SG dokonali ujawnienia ponad 7500 monet różnych państw, białej broni, elementów archeologicznych pochodzących z okresu II i III wieku naszej ery oraz dużej liczby emblematów i odznaczeń faszystowskich. Zatrzymano jedną osobę, której postawiono zarzu-

Fot. 2. Szkolenie Straży Granicznej. Źródło: archiwum KG SG.

Fot. 3. Odznaczenia faszystowskie. Źródło: archiwum Śląskiego Oddziału SG.

ty w związku z art. 109 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami (w zakresie dotyczącym nielegalnego wywozu przedmiotów archeologicznych) i wniesiono akt oskarżenia wobec niej (fot. 3). W listopadzie 2017 r. funkcjonariusze Podlaskiego Oddziału SG wszczęli postępowanie przygotowawcze w związku z próbą wywozu bez pozwolenia poza granice UE, tj. o czyn z art. 270 § 1 Kodeksu karnego (posłużenie się przerobionym dokumentem) w zw. z art. 109 ust. 1 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami (nielegalny wywóz zabytku), zabytkowego pojazdu marki Rolls-Royce z 1937 r. o wartości ponad 59 000 euro. Sprawca posługiwał się jednocześnie przerobionym dokumentem w postaci listu przewozowego CMR. Poddał się dobrowolnie karze (fot. 1).

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytkach i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187, z późn. zm.).

Summary

Actions taken by the Border Guard to combat smuggling of the objects of cultural heritage.

The article presents information on actions taken by the Border Guard to combat smuggling of the objects of cultural heritage. It also evaluates the current situation in the area of committing that kind of crimes. The content is divided into several parts concerning: the competence of the Border Guard, a current situation in the area of smuggling of the objects of cultural heritage, training initiatives, international cooperation, some examples of real cases and statistical data regarding preparatory proceedings.

Tłumaczenie: Joanna Łaszczyn